

1. Баршинова О. Про актуальне українське мистецтво [Електронний ресурс] / О. Баршинова. – Режим доступу: // <http://www.culturalproject.org/video/53.html>. 2. Баршинова О. Українське мистецтво на межі ХХ–ХХІ століть [Електронний ресурс] / О. Баршинова. – Режим доступу: <http://www.culturalproject.org/video/99.html>. 3. Моляр Е. Первый парк ленд-арта в Украине [Електронний ресурс] / Е. Моляр. – Режим доступу: <http://www.artukraine.com.ua/articles/1537.html>. 4. Островська-Люта О. Художник на горі [Електронний ресурс] / О. Островська-Люта // Критика. – Чис. 1–2, 2011. – Режим доступу: http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=1049. 5. Петрова О. Мистецтвознавчі рефлексії: історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х рр.

XX ст. – поч. ХХІ ст. / О. Петрова. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 400 с. 6. Пруденко Я. Рабле українського відео-арту. Олександр Ройтбурд. [Електронний ресурс] / Я. Пруденко. – Режим доступу: <http://korydor.in.ua/texts/176-Rable-ukrainskogo-video-artu-Oleksandr-Roytburd>. 7. Сергацкова Е. Алевіна Казидзе: «Майдан – это совместный художественный акт» [Електронний ресурс] / Е. Сергацкова // ART Ukraine. – 24 декабря, 2013. – Режим доступу: <http://www.artukraine.com.ua/articles/1774.html>. 8. Сидоренко В. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ ст. / В. Сидоренко. – К.: ВХ[студіо], 2008. – 187 с.

УДК 73/.76'06(477)

Марія Кушнарєва

Сучасне українське образотворче мистецтво та світова художня спільнота: разом чи окремо?

У статті розглядається характер та ступінь інтегрованості сучасного українського образотворчого мистецтва до світового художнього процесу у його основних формах, зокрема, історія та динаміка організації та проведення художніх виставок за межами України, історія та характер участі українських митців у світових художніх форумах, міжнародна діяльність українських мистецьких галерей, кількість продаж творів українських сучасних митців на західних аукціонах та рівень цін тощо.

Ключові слова: Образотворче мистецтво, українське мистецтво, світова спільнота, художній процес, художній форум, мистецька галерея, митець, аукціон.

The character and degree of the Ukrainian contemporary art' integration to the world art process in its main forms such as history and dynamics of organization of art exhibitions abroad, history and character of participation of Ukrainian artists on the world art events, Ukrainian art galleries' activity abroad, number of works contemporary Ukrainian painters sold on the international auctions and there process are under examination.

Keywords: Fine Art, Ukrainian Art, World community, Art Process, Art Forum, Art Gallery, Painter, Auction.

Мистецьке життя України в роки незалежності помітно урізноманітнілося, але й ускладнилося. Сьогодні в образотворчому мистецтві України співіснують численні творчі напрямки, стилі, угруповання, від традиційного фігуративного мистецтва – до найрізноманітніших форм contemporary art.

Ознакою часу стало активне залучення до мистецького процесу світового досвіду, новітніх творчих напрямків. Так саме ознакою часу стало абсолютно природне бажання українських митців не тільки світ подивитися, а й себе світові показати. З іншого боку, будь-яка держава зацікавлена у формуванні власного іміджу як сучасної, цивілізованої, відкритої (у тому числі і для інвестицій) країни. Одним із інструментів для цього є мистецтво. Як перед Україною постало завдання довести, що «Україна – не Росія», так і перед сучасним українським мистецтвом постало першочергове завдання – заявити, що воно є.

Точкою відліку процесу ознайомлення «неукраїнської» спільноти з українським сучасним образотворчим мистецтвом можна вважати велику виставку «Вавілон» у Палаці Молоді в Москві, що відбулася у 1990 р. Організатором виставки став тоді ще нікому не відомий Марат Гельман, а твори, здебільшого, були з його колекції. На думку учасника виставки Олександра Ройтбурда: «З позиції сьогодення дня вся виставка складалася якщо не з шедєврів, то з хітів» [13]. На думку спеціалістів, «Вавілон» став «гарячим десантом на територію ідейного опонента – холодної та логоцентричної московської концептуальної школи. І, слід зазначити, Москва оцінила виклик ревниво, але з певною часткою скепсису сполохнулася» [10]. Виставка «Вавілон» довела реальну особливість сучасного українського мистецтва. Імовірно, це стало недекларованою причиною неочікувано гострої критики з боку російських знавців, що не припиняється досі. Арсен Савадов констатує: «Я маю

безжалюну московську критику з 24 років, яка ніколи не милувала українських художників» [1].

Початок 1990-х рр. позначився кількома помітними мистецькими заходами за кордоном, хоча відбувалися вони переважно за підтримки іноземних партнерів, посольств і консульств. Наприкінці ХХ ст. з'явилися великі самостійні тематичні проекти. Йдеться, зокрема, про виставки: «Діалог з Києвом» (Мюнхен, Німеччина, 1992); «Постанестезія» (Мюнхен, Німеччина, 1992); «Ангели над Україною» (Едінбург, Велика Британія, 1993); «Степи Європи» (Варшава, Польща, 1993); «Сучасне мистецтво України» (Тулуза, Франція, 1993); «Роксоланія» (Бельгія, 1994); «Новий український живопис» (Лондон, Велика Британія, 1994); Виставка українського живопису (Мюнхен, Німеччина, 1994); «Поza простором і часом» (Бонн-Касель, Німеччина, 1997); «Майбутнє вже настало. Українське мистецтво 90-х» (Загреб, Хорватія, 1999); «Погляди на Україну» (Париж, Франція, 1999); «Інтервали» (Осло, Норвегія, 2000); «Мистецтво проти географії» (Москва, Росія, 2001); «Живопис з перших рук» (Москва, Росія, 2002); «Новий український живопис» (Нью-Йорк, США, 2008).

Цей перелік не претендує на повноту і засвідчує певну диспропорцію: більше половини виставок припадає на три роки – 1992–1994 рр. За допомогою авторитетної думки відомого спеціаліста з сучасного українського мистецтва Олександра Соловйова таку ситуацію можна пояснити тим, що на цьому початковому етапі «сучасне українське мистецтво почасті скористалося благами «художнього туризму», втім, згадана низка виставок не переросла для нього у факт ані естетичного, ані політкоректного визнання нас світом» [9]. Іншими словами, екзотичне залишилось екзотичним, але інтерес до екзотичного не може бути весь час однаково гострим. Кістяком більшості цих виставок стали твори художників т. зв. «Нової хвилі» – А. Савадова, Г. Сенченка, О. Голосія, О. Ройтбурда, не завжди, але

часто – О. Гнилицького, О. Тістола, М. Маценка, М. Мамскова та інших.

Період 2009–2012 рр. до певної міри можна вважати своєрідною паузою у процесі ознайомлення світової публіки з українським сучасним мистецтвом. Це частково можна пояснити тим, що всі резерви – фінансові, організаційні, дипломатичні були задіяні для проведення Чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. та першої бієнале «ARSENAL–2012» у «Мистецькому Арсеналі», яку теж можна вважати спробою привернути увагу до нашої країни та її мистецтва та водночас інтеграції українського мистецтва до європейського та світового мистецького процесу.

Наступна резонансна подія за кордоном з презентації та промоції сучасного українського мистецтва відбулася у жовтні 2013 р. – виставка робіт 25 українських художників у відомій лондонській «Saatchi Gallery». Цей проект став частиною фестивалю «Дні української культури у Великій Британії», організованого благодійним фондом «Firtash Foundation». Проект не мав комерційних цілей, адже всі представлені твори – власність «Firtash Foundation» і не виставлялися на продаж. «Головна мета виставки – заявити, що [в Україні] є хороше і якісне сучасне мистецтво», – вважає Олег Тістол [7]. Виставка тривала в «Saatchi Gallery» з 18 по 25 жовтня 2013 р., а куратором проекту став Ігор Абрамович – арт-дилер, консультант із українського сучасного мистецтва та формування приватних колекцій в Україні, радник директора Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ. Серед учасників виставки автори як старшого, так і молодшого покоління, що представляють різні грані українського сучасного мистецтва: А. Криволап, О. Ройтбурд, П. Маков, М. Маценко, В. Сидоренко, А. Савадов, М. Скугарева, О. Тістол. Н. Білик, О. Золотарьов, Ж. Кадирова, А. Волокітін, Р. Мінін, С. Рябченко та О. Сай та ін.

Британська преса була стримана в оцінці успіхів українців. Наприклад, Зої Пілджер з газети «The Independent» зазначила, що представлені в «Saatchi» скульптура і живопис натякають на цікаві соціальні та політичні трансформації в українському суспільстві, але якість творів не переконала арт-критика у самотності майстрів. «Вони, здається, все ще перебувають у процесі пошуку власного стилю», – вважає З. Пілджер [7].

Ще одним показником ступеня інтегрованості мистецтва країни до світового мистецького процесу є участь її митців у світових мистецьких форумах. Вперше Україна взяла участь у 1994 р. у бієнале в Сан-Паулу (Бразилія). Нашу країну представляли твори Ігоря Подольчака («Мистецтво в космосі»), організатор «Фонд Мазоха» та Олега Тістола. У 1996 р. Україна була презентована творами Іллі Чичкана, а куратором обох проектів була Марта Кузьма (ЦСМ Дж. Сороса). 2002 р. в Сан-Паулу експонувався проект українського художника Тараса Полатайка «З висоти пташиного лету», а у 2004 р. – проект фотохудожника Віктора Маруценка «Донбас – країна мрій» (куратором обох проектів був Юрій Онух). На жаль, відомості про участь українських митців у наступних бієнале в Сан-Паулу відсутні.

Багатшою є історія участі українських митців у найвідомішій у світі Венеційській бієнале. Україна як незалежна держава вперше отримала запрошення взяти участь у цьому мистецькому форумі у 2000 р., тому українське сучасне мистецтво вперше з'явилося у Венеції на 49-й бієнале у 2001 р. і представляв її «Перший український проект», куратором якого був В. Раєвський. Україна свою власну історію на Венеційській бієнале розпочала з епатажу,

почасти вимушеного: через брак коштів «авторська група вирішила встановити тимчасовий павільйон за межами експозиційної зони бієнале. З одного боку, це заважало, а з іншого, – привертало увагу до експозиції. Український павільйон – то величезний військовий намет, у якому була розміщена діарама «типового українського краєвиду». «Ця діарама підкреслювала думку, згідно з якою не тільки Україна, а й увесь світ перебуває у військовому наметі» [8, с. 117]. Над проектом працювали А. Савадов, О. Тістол, Ю. Соломко, С. Панич, О. Мелентій. Окремо, за запрошенням куратора, свої роботи на цій бієнале презентували О. Ройтбурд і В. Марущенко.

На Венеційській бієнале 2003 р. від України було представлено проект Віктора Сидоренка «Жорна часу» – мультимедійний проект-відеоінсталяція з рухомих реальних відображень, в якому зроблено спробу втілити метафору нескінченності часу.

Перед наступною бієнале почався своєрідний період «двовладдя», коли право формувати українську експозицію явно чи неявно виборювали дві сторони – Міністерство культури та «Пінчук Арт Центр». У результаті до експозиції 51-ї Венеційської бієнале (2005) увійшло два українські проекти – «Діти твої, Україно» від Міністерства культури України (автор – М. Бабак, куратори О. Титаренко та М. Сідін, комісар В. Хаматов), а також проект групи київських митців, представлений «Пінчук Арт Центром». Проект М. Бабака, на думку деяких знавців, виявився для бієнале неформатом: «На карнавалі космополітів Венеції абсолютно ні до чого чужі сльози та біль. ...Дуже серйозна автентика не торкалася душ іноземців, ця естетика для них виявилася досить незвичною» [11, с. 237].

Проект від Пінчука (роботи А. Савадова, Б. Михайлова, В. Цаголова та кількох митців з інших країн), який формувався з недекларованою метою вразити європейську та світову мистецьку громадськість власною авангардністю, водночас свідчив про комплекси, тому мети «вразити» навряд чи досяг.

Натомість у 2007 р. суперництво змінилося партнерством: Мінкультури України та «Пінчук Арт Центр» спільно готували проект на Венеційську бієнале, що відбулася під гаслом: «Думайте відчуттями – відчувайте думками». Від України експонувався проект «Поема про внутрішнє море» (комісар П. Дорошенко, куратори О. Соловійов, В. Сидоренко). Довженківські мотиви втілювалися у інсталяціях, відео, фотографіях та скульптурі. У проекті взяли участь художники з України, Британії, США. У 2009 р., Україну знову представляв «Пінчук Арт Центр». Експозиція під назвою «Степи мрійників» була створена митцями Іллею Чичканом та Міхарою Ясухіто. Куратором проекту став Володимир Кличко.

На 54-й Венеційській бієнале 2011 р. Україну представляли відразу три павільйони. Два «позаконкурсних» – це роботи молодих художників, представлених «Пінчук Арт Центром», та павільйон київської галереї «А-House». Головний павільйон містив експозицію Оксани Мась «Post vs Proto-Renaissance». У знавців проект не викликав захвату. Зокрема, куратор одного з розділів «Manifesta 10» Райнальд Шумахер згадує: «Якось на Венеційській бієнале я відвідав український павільйон, де виставлялася велика, надміру декоративна інсталяція однієї художниці, та вжахнувся. Кому це потрібно? Навіщо витрачено стільки зусиль?» [12]. З українською експозицією на останній на даний момент бієнале 2013 р. ніякі гучні скандали нібито не пов'язані. Вона була сформована зусиллями Міністерства культури з

творів молодих митців – Жанни Кадирової, Миколи Рідного, Гамлета Зінківського.

Власне, на цьому інформацію про участь України у арт-форумах світового рівня можна вважати вичерпаною. Поза цим доводиться констатувати спорадичну участь деяких митців у окремих подіях. Такий ступінь представництва нашої країни на світових мистецьких арт-форумах є доволі слабким, враховуючи, що таких форумів у світі нараховується понад 150 (за даними www.biennialfoundation.org).

Ще одним показником знаності, популярності й узагалі присутності мистецтва певної країни у світі є комерційний успіх сучасних митців на європейському та світовому ринку, іншими словами, кількість фактів продажу творів митців з цієї країни та рівень цін на їхні роботи. Сучасні українські митці почали продавати свої роботи на західних аукціонах порівняно недавно – кілька років тому. Вихід сучасних українських митців на аукціони відбувся завдяки роботам Б. Михайлова (92 продаж за даними www.artprice.com), А. Криволапа (76), А. Савадова (9), М. Мамсікова (7), О. Ройтбурда (3), О. Гнилицького (5), І. Чичкана (12), О. Тістола (16), М. Вайсберга (7), П. Макова (4), В. Цаголова (4). Що стосується рівня цін на твори наших сучасних митців, то ситуація досить своєрідна. Вважається, що першим рекордом українських митців став продаж мало не легендарної (твір жодного разу не виставлявся після смерті власника у 1995 р.) картини А. Савадова і Г. Сенченка «Печаль Клеопатри», який мав місце ще 1987 р., тобто, ще за часів СРСР. Твір придбав на паризькій ярмарці FIAC за 150 тис. доларів П'єр Фернандес Арман, один із засновників «нового реалізму», і навіть тепер, після рекордних продажів Анатолія Криволапа, ця сума залишається найвищою у сегменті «приватні продажі» [2].

У сегменті публічних продажів першим рекордом став продаж на аукціоні в Лондоні твору Олександра Ройтбурда «Прощавай, Караваджо!» у 2009 році за 97 тис. доларів. Через два роки цей рекорд був побитий Анатолієм Криволапом, коли його картину «Кінь. Ніч» у жовтні 2011 р. купили на аукціоні «Phillips de Pury & Co» за більш, ніж 124 тис. доларів. Завдяки цьому факту за митцем закріпився неофіційний титул «Найдорожчий художник України». Цей титул Криволап підтвердив за два роки, коли його картина «Кінь. Вечір» була продана на аукціоні того самого дому за понад 186 тис. доларів. Попередньо експерти аукціонного дому оцінили картину в 76 000–106 000 доларів, що теж є рекордом (найвищий естимейт твору українського сучасного митця).

Мистецтвознавці «Phillips de Pury» відзначили серію художника «Кінь», вказуючи в каталозі аукціону: «Вона обіграє контраст буколичних пейзажів із неоновими барвами сучасного життя. Криволап є найуспішнішим серед сучасних українських художників, і переважно завдяки обраній тематиці він став також своїм серед західних абстракціоністів, зберігаючи при цьому свою українську унікальність» [6]. Можливо, у цьому секрет успіху Криволапа на аукціонах у Європі – поєднання «місцевої специфіки» та «загальних тенденцій». Голова секції Денних торгів «Phillips» Дж. О'Делл відзначив, що «успішний продаж картини Криволапа є важливим для українського мистецтва, оскільки він відкриває Україну на карті міжнародного арт-ринку» [5]. У 2013–2014 рр. на тих самих торгах сучасного мистецтва «Phillips» у Лондоні були продані ще кілька творів українських митців: фотографічний принт В. та О. Васильєвих, твори П. Керестея, Вінні Реунова, О. Тістола, Р. Мініна, Н. Білика.

Ще донедавна роботи українських митців на західних аукціонах продавалися як російські. Причина і в нерозвинутоності українського арт-ринку, і в тому, що все українське мистецтво дехто з російських та європейських експертів та галеристів розглядають як складову частину російського. Але останнім часом твори українських сучасних митців неодноразово з'являлися на міжнародному ринку, тож сподіватимемося, що надалі, а особливо з огляду на політичні події 2013–2014 рр., російський «дах» втратить для них актуальність.

Метою українських сучасних митців має стати входження до числа художників, чії твори постійно і регулярно продаються на аукціонах т. зв. «великої двійки», тобто «Sotheby's» та «Christie's». Поки що такі факти є спорадичними (2009 та 2013 рр. і в розділі «Російське мистецтво»), українська мистецька громада та ЗМІ вважають їх подією, хоча насправді це має бути справою буденною. Зрозуміло, що на користь іміджу нашого мистецтва є перехід творів українських митців до якомога вищої цінової категорії, що, як стверджують спеціалісти, великою мірою залежить від українських покупців (як це було у випадку з китайським contemporary art).

Важливими рушійними силами забезпечення присутності сучасного образотворчого мистецтва будь-якої країни в світі є мистецькі галереї. Незалежні мистецькі галереї почали виникати в Україні на початку 1990-х рр. Якись швидко закривалися, інші існують досі. На думку президента Асоціації арт-галерей України Віктора Хаматова, в Україні зараз налічується близько 200 галерей, але треба врахувати той факт, що в країні понад 500 міст і тільки у 30 із них діють галереї; більше половини розташовані в Києві, лівова частка решти припадає на великі культурні та економічні центри – Львів, Одесу, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк» [14, с. 42]. Українські галереї змушені долати серйозні труднощі, пов'язані з загальною економічною та фінансовою ситуацією в Україні, вадами законодавства тощо. Саме тому більшість галерей, за даними опитування, проведеного УЦКД у 2012 р., не бере участі у міжнародних проектах («дорого»). Іншими причинами, які гальмують перетворення українських галерей на серйозних діячів принаймні європейського мистецького процесу, є надто ускладнена процедура вивезення творів за кордон та відсутність належного законодавчого забезпечення меценатства.

Саме галереї представляють художників на арт-ярмарках. У світі існує чотири найвідоміші арт-ярмарки: «Арт Базель» (Швейцарія), «Арт Базель Майами Біч» (США), «Тэфаль» (Голандія) та «Фрізе» (Велика Британія). Арт-ярмарком № 1 у світі вважається «Арт Базель», на якому експонують «своїх» художників близько 300 найкращих галерей світу. Серед українських галерей першою інституцією, якій вдалося потрапити на «Арт-Базель», стала галерея Тетяни Міронової (Київ), яка у 2010 р. взяла участь у сателітному ярмарку «Scope Art Show». Серед митців, твори яких галерея возила до Швейцарії, Ж. Кадирова, А. Савадов, О. Мась, Р. Жук і відомий скульптурний проект В. Сидоренка «Левітація». Продати Міронової вдалося лише інсталяцію американця з українським корінням Девіда Датуні. Утім, головним сенсом участі в «Арт-Базелі», як і в інших міжнародних арт-заходах, для Тетяни Міронової є передусім не комерційна вигода, а налагодження зв'язків [4]. Зрештою, саме після «Scope Art Show» галерея Міронової взяла участь у виставках «Scope Miami», «Art Houston», «Art Chicago», «Арт Москва».

Твори українських митців можуть потрапити на комерційні арт-ярмарки не обов'язково через українські галереї.

Представляти митця може будь-яка галерея з будь-якої країни світу. Саме так, через «Black Square Gallery» (Майами, США), просував свої роботи відомий український сучасний митець О. Тістол, відповідно, його твори експонувалися на «Art Basel Miami Beach 2007», «Miami Art Fair 2011», «Art Palm Beach Art Fair 2011», «Art-Chicago 2011». На жаль, цей досвід залишився унікальним.

Успішна і масштабна діяльність галерей є тим чинником, який може істотно полегшити та посилити процес виходу сучасного українського мистецтва на світову арену у якості повноправного учасника та перешкодити процесу вимивання талантів. Успіх О. Мась, хай якоюсь мірою і штучний, – це передусім результат діяльності «Mironova Gallery», успіх А. Криволапа – це галерея «Триптих», О. Тістол – це «Dymchuk Gallery» і почасти вже згадана «Black Square Gallery» в США. Перелік можна продовжувати, але успіх Сергія Браткова – це московська галерея «Regina», успіх Ройтбурда – це «Галерея Гельмана», теж у Москві.

Аналіз стану презентованості сучасного українського мистецтва за кордоном дозволяє зробити висновок, що ступінь цієї присутності є вочевидь недостатнім, хоча й поволі збільшується. Державні і недержавні структури організують мистецькі акції за кордоном чи забезпечують участь українських митців у масштабних мистецьких подіях, аби звернути увагу громадськості на мистецтво нашої країни. Але у будь-якому випадку крім реноме національного мистецтва, що історично склалося (чи не склалося), потрібна, зокрема, постійна і тривала діяльність, спрямована на ознайомлення громадськості з мистецтвом країни, відповідальне та виважене, професійне ставлення до формування експозиції країни на мистецьких світових та європейських форумах, участь сучасних митців та творів мистецтва у різноманітних міжнародних імпрезах і проектах за кордоном, регулярні аукціонні продажі тощо.

УДК 791(=161.2):100

Надія Гончаренко

Присутність сучасного українського кіномистецтва у світі

У статті оглянуто сучасний стан присутності українського кіномистецтва у світі та проаналізовано основні причини її низького рівня. Визначено основні моделі, за якими забезпечується присутність українського кіно у світі: участь у міжнародних кінофестивалях і покази на Днях культури, комерційний і некомерційний прокат, а також промоційні акції, організовані спільно державними й недержавними структурами. На підставі аналізу сформульовано висновки щодо шляхів посилення присутності українського кіномистецтва у світі.

Ключові слова: українське кіномистецтво, Дні культури, Українська кінофундація.

The situation with the representation of Ukrainian films in the world is reviewed in the article. The main reasons why its level is rather low are also analyzed. The main modes of presence of Ukrainian films abroad are determined: participation on international film festivals, organization of the 'Days of Ukrainian culture', commercial and non-commercial screening in cinemas as well as special promotional actions for Ukrainian film art usually co-organized by state and independent artistic agencies. This analysis let us come to the conclusions about possible ways of improving of the representation's forms of Ukrainian films abroad.

Keywords: Ukrainian Film, Days of Ukrainian Culture Abroad, Ukrainian Film Foundation.

Українське кіномистецтво має здобутки, якими можна пишатися: фільми таких відомих кіномитців, як Олександр Довженко, Дзиг'я Вертов, Сергій Параджанов, Юрій Іллєнко та інші. Втім, як зауважив кінознавець Любомир Госейко: «Українське кіно – за формою, змістом, мовою і національним стилем – тривалий час інтерпретувалося на Заході як таке, що не відокремлене цілковито від спільної радянської магми» [4, с. 114]. Серед кількох сотень ідеологічно вивіренних радянських фільмів, що відбиралися до прокату в інших

1. Арсен Савадов: «С молодіжью общаюсь непосредственно, то денег дам, то в глаз кому-то» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lifepravda.com.ua/interview/2009/09/28/27559/>. 2. Белькевич Д. Арт-Каток или Цифрами по творческому самолюбию. Арсен Савадов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/art-katok-ili-ciframi-po-tvorcheskomu-samolubiyu-arsen-savadov/>. 3. Жук О., Любиш-Кірдей І. Пот на біс / О. Жук, І. Любиш-Кірдей // Україна молода. – 21.05.09. 4. Калиновська К. Артилерія цін / К. Калиновська // Український тиждень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Publication/4336>. 5. Картина художника Анатолия Криволапа «Конь. Вечер» была продана за \$186 200 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kp.ua/life/401518-kartyna-khudozhnyka-anatolya-kryvolapa-kon-vecher-byla-prodana-za-186-200>. 6. Картину украинца Криволапа продали за рекордные \$ 186 тысяч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine_in_russian/2013/07/130701_ru_s_kryvolap_painting_record_sold. 7. Мамченкова О. 25 сміливих. Найкращі українські художники продемонстрували свої роботи на престижному виставковому майданчику Лондона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/showbiz/3202746-korrespondent-25-smilyvykh-naikraschi-ukrainski-khudozhnyky-prodemonstruvaly-svoi-roboty-na-prestyzhnomu-vystavkovomu-maidanchyku-londona>. 8. Сидоренко В. Венеціанське Бієнале і проблеми сучасного мистецтва в Україні / Сидоренко В. // Сучасне мистецтво. – К. – 2004. – Вип. 1. 9. Соловьев А. Искусство Украины 90-х (Рефлексии). Украинское искусство и «общая схема» // Художественный журнал. – 1999. – № 28–29. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.guelman.ru/xz/362/xx28/xx28015.htm>. 10. Соловьев А., Ложкина А. История украинского современного искусства: 1990-й – середина 1992 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.artina.com>. 11. Сом-Сердюкова О. Венеціанське бієнале та український контекст / Сом-Сердюкова О. // Сучасне мистецтво. – К., 2005. – Вип. 2. 12. Райнальд Шумахер: «Сегодня особый шик – заполнить украинского художника». 7.04.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua>. 13. Успенский А. Живопись в контексте постмодернизма. Южнорусская волна из коллекции ГРМ (дар Марата Гельмана) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maratguelman.livejournal.com/944880.html>. 14. Яринич С. Дилеры легальные и реальные / Яринич С. // Антиквар. – 2013. – № 1–2.

країнах «Совекспортфільмом», були й шедеври українського поетичного кіно: фільм «Тіні забутих предків» мав широкий прокат у Франції та захоплені відгуки кінопреси: «Шедевр у надзвичайних барвах. Найгарніша кінокартина 1966 року. Вражаюча, неймовірно чудова» [4, с. 116]. Прем'єрний показ фільму Юрія Іллєнка «Лебедине озеро. Зона» (за наполяганнями Іллєнка знімався саме в тому таборі біля Алчевська, де колись відбував покарання Параджанов) відбувся у 1990 році в Нью-Йорку і «в тому ж році він взяв